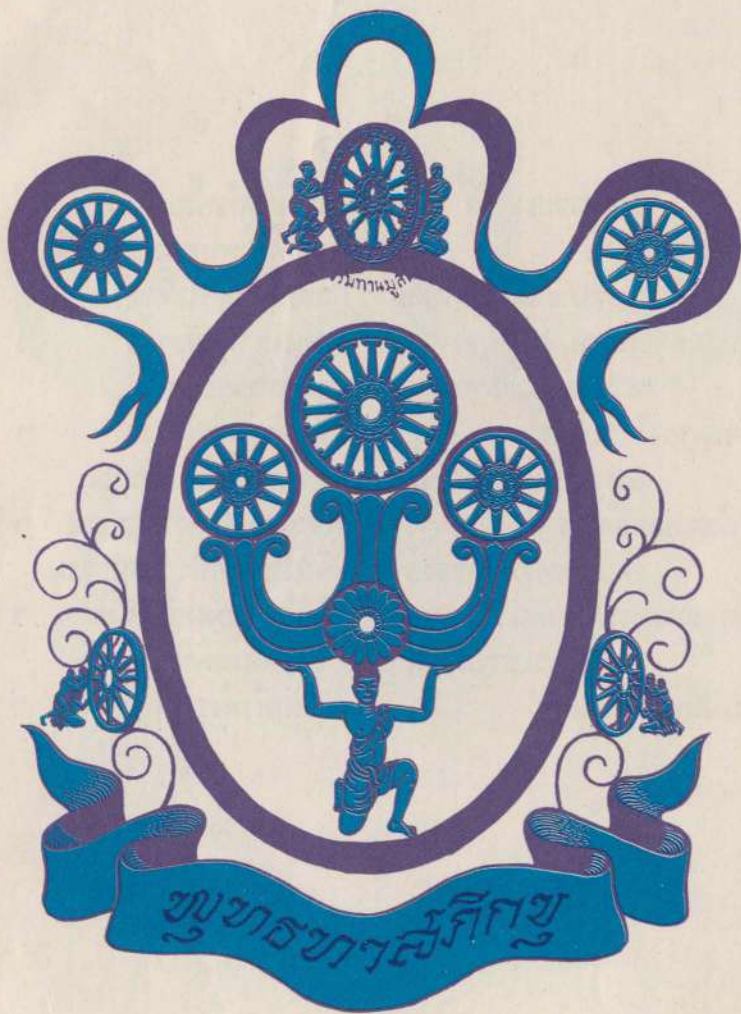

BIA-P. 2.3:1 / 3 - 12

ตัวตน คือ อะไร?

โดย

ชุดหมอนล้อ อันต์ับ ๑๒

อุทิศนา

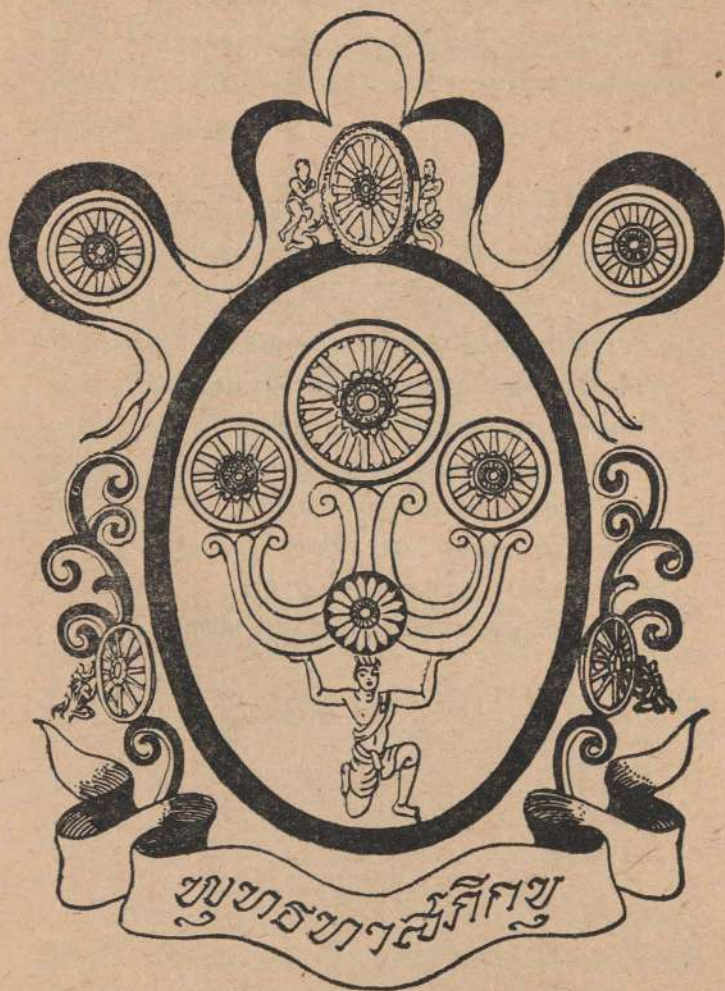
จักรธรรมะมาลัย	จะหมนท้าวทงราชตรี
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพทททรงประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลู่สเตรัจฉาน ฯ
จะทกขันทงคินวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพทองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศท้าวทงราชตรี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

ตัวตนคืออะไร?

โดย

ชุดหมอนล้อ อันดับ ๑๒

ปากช่องใจช่อง

มีปากช่อง ใจช่อง นนทาบดง
ไม่เกิดทุกข์ เพราะมีมัน มีมันแกว
ว่าดีพระ พุทธองค์ ทรงเสวย
อย่างระแวง ว่ามันนวลอก ปลูกชื่อพลอย
อย่างมีมัน สิ่งใดๆ ด้อยใจ
ว่ารัก ของๆ อยู่เฉยๆ
ปากพูดว่า ดีๆ สบายสบาย
ใจช่องเป็น เห็นปากใจช่อง พวกเรา ๆ

พ. อินทร์

คำปรารภ

ทรงจัดพิมพ์หนังสือชุดขนาดเล็กรวมจักรวาลขึ้นเสีย
แพร่ ก็โดยมองแง่การกลับมาแห่งศีลธรรม เป็นวัตถุตา-
ประสงค์ ก่อนแต่ที่โลกเรา จะล้มเหลววิบัติทางจิตด้วย
โดยคุณ อำนวยผลสืบ.

ตาม: เป็น ปรัชญาขั้นต้น ของชีวิต, แต่เขาสนใจ
กับเพียงมีจิตที่พอควร สำหรับรับรู้งาน. ชีวิตที่ขาด
ปรัชญาขั้นต้นนั้น เป็น ชีวิตที่ขาดแล้ว และเป็นคนมั่วสุม.
เสีย ยิ่งไปกว่าการขาดทางร่างกาย เพราะขาดมีจิตที่ดี, อย่าง
นี้จะเปรียบกับมือไม้ได้โดย. คุณจะมีชีวิตที่ปรารถนา
จริงๆ นั้น เป็น ความหมาย ของแต่ละคน และจะหา
อินทรีย์ แก่กับและกับ ความกระตือรือร้น ระดับมีคัลล์บลิ
เป็นหลัก.

เป้าหมายของมนุษย์ ที่ถูกตั้งที่สุด คือ การที่ทุก
คน มีความสุขเป็นเป็นหลักใจ และมีความเคลื่อนไหว
ชนิดที่ เป็นประโยชน์ แก่ตนและผู้อื่น อยู่จากกระเชียด
แล้ว และตลอดเวลา. นั่นหมายความว่า ชีวิต อยู่กับ การ
ดี เช่น ความดี คือ การให้ และ ความดี ๑๐๐% มีความเป็น
มนุษย์ อยู่ทุกสิ่ง และ สมบูรณ์.

ข้อหนึ่งของใจ คือต้องเป็นดี รัก- ซื่อสัตย์- กตัญญู-
กตเวทิต์ ต่อบิดามารดา ถึงขนาดที่แม้ชีวิต ก็อดเสียสติ=
ไม่ได้; คือต้องเคารพ เชื่อฟัง ทรูษาอาจารย์คนแก่คนเฒ่า

พระเล้าพระสวามี ๑๑๑๑ ถึงชนมปร-เพณีย์ ๑๑๑๑; ๑๑๑๑
รักสวามี ๑๑๑๑ เป็นเพื่อนเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย; ๑๑๑๑
กลัวบาป กลัวบุญ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ความ-
หมาย; ๑๑๑๑ สามารถยึดทรัพย์ ความรัก^{๑๑๑๑} สักดิ์ใหญ่ หรือ
กัลยาณี แล=มีทักษ์ความรัก^{๑๑๑๑} สักดิ์ใหญ่ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
มือไหว้ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑; ๑๑๑๑ มนต์^{๑๑๑๑} เห็นชัด ถึงความรัก
คือว่า ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
พร้อม นั่นคือ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ และเมื่อมีบุญคุณ^{๑๑๑๑}
สุด ในทางศาสนา; แล=๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
แต่ครั้ง ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ "ไทย^{๑๑๑๑} ๑๑๑๑ ๑๑๑๑"
-๑๑๑๑- มหากะ=๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
แห่ง๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑

๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑

๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑
๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑

๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑

๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑ ๑๑๑๑

ตัวตนคืออะไร ?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิชาขบรูชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้อาตมาก็จะได้กล่าวเรื่อง อะไรเป็นอะไร ต่อไปตามเดิม. เฉพาะในวันนี้จะได้อีกโดยหัวข้อว่า “ตัวตนคืออะไร?”

ขอทำความเข้าใจกันไว้เสมอไปว่า การที่จะพูดเรื่องอะไรเป็นอะไร นี้ จะพูดในลักษณะที่ธรรมคาสามัญที่สุด ที่คนทั่วไปจะต้องเกี่ยวข้อง หรือใช้พูดจา หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติ ให้สำเร็จประโยชน์ให้มากที่สุด; แต่ก็ไม่พ้นไปจากเรื่องที่มีอรรถะหรือความหมายอันลึกซึ้ง ดังที่มีกล่าวอยู่ในพระคัมภีร์.

* บรรยายเมื่อ ๓ มิถุนายน ๒๕๒๑

ปัญหาต้องพิจารณาคือหลักศาสนาว่าไม่มีตัวตน,
แต่คำสอนบางกรณีมีตัวตน.

สำหรับปัญหาที่ว่า ตัวตนคืออะไร นั้น ท่านทั้งหลาย
ลองคิดว่า มัน เป็นปัญหาอยู่อย่างไร ในบัดนี้? พระพุทธ
ศาสนามุ่งถึงความไม่มีตัวตน ไม่ใช่ตัวตน; แต่คนทั่วไป
ก็ยังมีความรู้สึก ที่เป็นตัว เป็นตน; แม้พระพุทธศาสนิกก็ยังมีอยู่ประเภทหนึ่ง ซึ่งกล่าวว่า มีตัวตน เช่นกล่าวว่า ตนเป็น
ที่พึ่งแก่ตน ดังนี้เป็นต้น. ปัญหาที่คงจะเกิดขึ้นเป็นธรรมดา
ว่า ตัวตนนั้นมี หรือไม่มี? ถ้ามี มัน ใดแก่อะไร?

คนทั่วไปรู้สึกว่ามีตัวตน; แต่หลักธรรมะในพระพุทธศาสนา
กล่าวว่าไม่มีตัวตน. คือมีแต่สิ่งที่มีใช้ตัวตน แล้วพุทธบริษัท
จะทำอย่างไร, หรือบุคคลนั้นจะต้องมีความคิด มีความแน่ใจ
ลงไปอย่างไร จึงจะมีความเป็นพุทธบริษัท ที่ถูกต้องได้.
อาตมาเห็นว่ามันมีความจำเป็นอย่างนี้ จึงได้เอารื่องนี้มาพูด
ในวันนี้ โดยหัวข้อว่า ตัวตนนั้นคืออะไร.

เมื่อก่อนโดยทางภาษา ตามที่ใช้กันอยู่ ก็มีอยู่ ๒ อย่าง
คือ ความรู้สึกที่เป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เอาเสียจริง ๆ
หนึ่งอย่างหนึ่ง. ที่นี้ก็มีความหมายเล็กๆ น้อย ๆ อยู่อีกอย่างหนึ่ง
คือมีความหมายเพียงแต่ว่า มันเป็นชั้นเป็นอัน; เช่นคนบางคน
จะพูดว่า ทำอะไรไม่เป็นตัวเป็นตนเสียเลย คือเขาไม่ได้ทำให้
มันจริง ให้มันจริง ให้เป็นชั้นเป็นอัน, ก็เรียกว่าไม่เป็นตัว

เป็นตนเสียเลย; อย่างนี้ก็อกความหมายหนึ่ง, ล้วนแต่เป็น
ความหมายที่ไข่พุดจากนอຍุทงน.

ในขั้นต้นอยากจะทำความเข้าใจว่า เราจะพุดกันถึง
ตัวตน ในลักษณะที่เป็นทงแห่งความยดถอ. เรามีอะไรเป็น
ตัวเรา ตามความรูสึกของเรา; นกรูสึกว่าเรามีตัวตน. แล้ว
เรามีอะไร ๆ เป็นของเรา ตามความรูสึกน ก็ว่ามนเป็นของตน
ตนชนิดนมันอยุทที่ไหน? มันจริงสึกเท่าไร? จะไปย็ดถอได้
หรือไม? หรือว่าควราย็ดถอหรือไม?

บางพวกเอาจิตที่คิดนก็ได้เป็นตน, บางพวกเอาร่างกายเป็นตน.

ข้อความตามที่กล่าวไว้ในพระคัมภีร์ ได้ยินได้ฟังกัน
อยุ่ พอจะสรุปลความได้ว่า ในลักษณะหนึ่ง ก็เอาจิตที่คิดนก็ได้ ว่า
เป็นตัวตน, หรืออีกทงหนึ่งก็เอาร่างกาย ซึ่งเป็นรูปเป็นร่างน ว่าเป็น
ตัวตน.

พวกที่เอาจิตเป็นตัวตนน อธิบายว่า มีความลิต
ของจิตนเอง ว่าอยุ่อย่างนอยุ่อย่างน, มีความรูสึกว่า เป็นอยุ่
นอยุ่อย่างน. หรือรูสึกว่าฉนอยุ่ฉนต้องการ ฉนเป็นสุข
ฉนเป็นทุกข์ แล้วฉนก็คิดนอยุ่อย่างนอยุ่อย่างน ได้มากมาย;
ตามความรูสึกของคนธรรมดาท่วไป จึงสำคัญเอาว่า จิตที่คิดนก็
ได้นั้นแหละ เป็นตัวตน. เรื่องน บาลก็มอยุ่ว่า จิตต์ อตุตา นาม
-จิตนนั้นแหละ ชื่อว่าตัวตน.

ท่านทั้งหลายลองคิดดูให้ดี ทบทวนความรู้สึกของตนเองดูให้ดี จะพบว่า โดยส่วนใหญ่แล้ว เราจะรู้สึกว่ สิ่งที่เกิดขึ้นกับใครคนหนึ่งนั้นแหละ เป็นตัวตน; แล้วเราก็ไม่รู้อะไรมากไปกว่านั้น. รู้แต่เพียงว่า มีสิ่งหนึ่งซึ่งมันคิดนึกอย่างนั้นอย่างนั้นได้, แล้วเราก็เข้าใจเอาว่า นี่เป็นตัวตน มันจะถูกหรือผิด ก็ค่อยพิจารณากันไป.

นักปราชญ์ฝรั่ง ที่เขาจัดไว้เป็น นักปรัชญา สูงสุดพวกหนึ่ง เขาถือหลักอย่างนี้ ว่าข้าพเจ้าคิดได้ ดังนั้นข้าพเจ้ามีอยู่; ก็ถือว่ามีตัวตน. แต่ว่าการถืออย่างนี้ มีคนถือมาแล้ว ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล หรือก่อนพุทธกาลนั้น การที่นักปราชญ์ฝรั่งจะมาคิด แล้วมีบทบัญญัติตั้งขึ้นมา ว่าเป็นตัวตน เมื่อสัก ๒๐๐ ปีมานี้ มันเป็นเรื่องใหม่เมื่อวานนี้เอง แล้วมันก็ไม่แปลก.

เราทำความเข้าใจกันว่า มันคิดอย่างนั้นทุกๆ ไป แล้วก็รวมทั้งเราเองด้วย ว่าจิตนั้นแหละคือตน; เพราะคำว่าจิตนั้นก็แปลว่าคิด; ฉะนั้นตัวสิ่งที่มันคิด หรือความคิดนั้น ก็เป็นตัวตน นั้นพวกหนึ่ง.

ทีนี้ พวกที่เรียกว่า กายเป็นตนนั้น ก็เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้แก่คนทั่วไป; เพราะว่าสิ่งที่ปรากฏแก่สายตา มันมีความหมายว่า เป็นตัวใครคนใดคนหนึ่ง นอกจากเรา จะเป็นมิตรหรือเป็นข้าศึกแก่เรา, ก็เกิดความรู้สึกว่า มันเป็นตัวเขา; ก็เอารูปร่างที่เห็นนั้น ว่าเป็นตัวตน, หรือว่าเราจะคิดว่า ร่าง

กายนั้นเป็นตัวเป็นตน ก็มีทางที่จะคิดได้; เพราะอะไรๆ
มันมาสำเร็จอยู่ที่ร่างกาย มีความรู้สึกอยู่ที่ร่างกาย.

พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสว่า ถ้าจะเอากายนี้เป็นตัวตน ก็ยังมี
เหตุผล หรือดีกว่าที่จะเอาจิตเป็นตัวตน; เพราะว่าร่างกาย
ยังตั้งอยู่ ๑ ปีบ้าง ๒ ปีบ้าง ๓ ปีบ้าง กระทั่ง ๑๐๐ ปีบ้าง.
ส่วนสิ่งที่เรียกว่าจิตนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป,
ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป, ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่ง
ดับไป, สลับกันอยู่อย่างรวดเร็วย่างนี้ ตลอดทั้งวันตลอดทั้ง
คืน. เมื่อจะเอาเป็นตัวเป็นตนกันแล้ว เอาที่ร่างกายดีกว่า;
เพราะมันยังตั้งอยู่ ๑ ปีบ้าง ๒ ปีบ้าง กระทั่ง ๑๐๐ ปีบ้าง
อย่างนั้นก็ดี.

เมื่อจะเปรียบเทียบ ระหว่างกายกับจิต ที่มีความแตก
ต่างกันมาก แล้วควรจะเอาอะไรเป็นตัวตนอย่างไร พระพุทธ-
เจ้าท่านก็ทรงตรัสอย่างนั้น; แต่อย่าเข้าใจไปว่า พระพุทธเจ้า
ท่านสอนให้ยึดถือเอาร่างกายนี้ว่าเป็นตัวตน. ข้อความมันมี
อยู่ชัดว่า ถ้าจะเอาเป็นตัวตนกัน ในระหว่างกายกับจิตแล้ว เอากาย
เป็นตัวตน มันก็มีเหตุผลกว่า ดังที่ว่ามาแล้ว.

ที่ในร่างกายนี้ ตามความรู้สึกของเด็กๆ. เด็กๆเขา
ก็ต้องรู้สึกว่าร่างกายนี้มันทำอะไรได้, มันคิดอะไรได้, มัน
สัมผัส รู้สึกอะไรได้, ก็ควรจะรู้สึกได้เองว่า เป็นตัวตนด้วย

เหมือนกัน; ดังนั้นจึงมีการยึดถือตัวตนทางร่างกาย หรือเอา
ร่างกายเป็นตัวตน นกมี.

นี่เลย ได้หลักเกณฑ์ขึ้นมาว่า พวกหนึ่งยึดเอาจิตเป็น
ตัวตน, พวกหนึ่งยึดเอาร่างกายเป็นตัวตน; เป็นอันว่า ตัวตน
มันได้มีอยู่แล้ว ในการพูดจา.

แต่ในทันทีต้องขอยกเว้นคำพูดภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษา
บักขี้ได้ เราตรงนี้เป็นต้น มีคำว่า *ตน* ขึ้นมาใช้อีกคำหนึ่ง คือ
ใช้เป็นบุรุษที่ ๒ หมายถึง ท่าน. นี่ถ้าคนพูดภาคใต้ก็จะพูดว่า
ตน เมื่อหมายถึงคนที่ ๒ ที่พูดกันกับเรา. *ตน* อย่างนี้เป็น
เพียงสรรพนาม ใช้พูดแทนบุคคลที่ ๒ ที่พูดกันกับเรา; ยก
เว้นเสียก็ได้ ไม่มารวมอยู่ในปัญหาข้ออื่น. ปัญหาข้อนี้มันลง
ถึง การพูดไปตามความรู้สึก ที่รู้สึกว่ามีตัวตน.

ทีนี้สิ่งที่ต้องคิดต่อไปก็มีว่า มนุษย์ทั้งหลายทั้งปวง
ก็ได้พูดจាកันด้วยคำ ว่า เรา ว่า ตัวเรา หรือ ตัวตนของเรา
ตามความรู้สึกว่ามีตัวตน; แม้ พระพุทธเจ้าเอง ก็ได้ตรัสคำว่า
ตัวตน ใช้ในการพูดจา, อย่างที่สั่งสอนว่า *ตน* เป็นที่พึ่งแก่คน.
อย่างนกมี. การสั่งสอนเรื่องกรรมว่า *เราทำกรรมใดไว้ จะได้
รับผลแห่งกรรมนั้น* : ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม อย่างนกมี. เมื่อ
ตรัสถึงพระองค์เอง ก็ใช้คำว่า *เรา*, *เราตถาคต* : ใช้คำว่า *อหิ*
ว่า *เรา* เหมือนกับที่เขาพูดกันอยู่ทั่วไป; ก็แปลว่า ท่านก็
พูดจาดูด้วยคำว่า *เรา* ว่า *ตัวเรา* เหมือนกับประชาชนทั้งหลาย.

นี่ก็เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาว่า พระพุทธองค์ทรงยอมรับความมีตัวตน ตรงตามคำที่พูดจากันนั้นหรือไม่?

พระพุทธเจ้าทรงยอมรับใช้ถ้อยคำตามที่โลกสมมติเป็นตัวตน.

ข้อนี้ขอให้ทราบไว้ว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า พระองค์ตรัสด้วยถ้อยคำ ตามที่โลกเขาใช้สมมติพูดจากัน; แต่ไม่ได้ยึดถือความหมายนั้น. ดังนั้น ถ้าพระองค์ตรัสว่า "ตน" ก็เป็นแต่เพียงตรัส ตามที่ประชาชนเขาพูดกัน ไม่ได้ยึดถือความหมาย ว่าเป็นตัวตน.

ข้อความในพระบาลี มีกว้างขวางถึงกับว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า อตฺตา ๓ ชนิด คืออตฺตาใหญ่ ๆ หยาบ ๆ อย่างที่คนรู้จักกันไป, หรือว่าอตฺตาที่สำเร็จด้วยใจ มองเห็นได้ราวกับว่าเห็นเส้นด้ายอยู่ในแก้วมณี, หรือว่าอตฺตาชนิดที่ไม่มีรูป เป็นนามธรรม ซึ่งจะตรงกับคำว่า อาตมัน ที่ใช้กันอยู่, เป็นเรื่องฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ ล้วน; มีอยู่เป็น ๓ ชนิด ๓ อตฺตา ดังนี้.

พระองค์ก็ได้ตรัสถึงสิ่งเหล่านี้ ในเมื่อจะต้องตรัสกับคนทั้งหลาย ที่มีความเชื่อ ความยึดถือ เกี่ยวกับอตฺตาทั้ง ๓ นั้นอยู่. พระองค์ก็ใช้คำนั้น ๆ ตรัส ในเมื่อจำเป็นจะต้องตรัสอย่างนั้น. แต่ว่าพระองค์เพียงแต่กล่าวไปตามโวหาร ของคนเหล่านั้น; ไม่ได้ยึดถือโดยความเป็นตัวตนอันแท้จริงอะไร, เรียกว่าเป็นการกล่าวไป ตามโลกสมัญญา คือการรับรู้ของชาวโลก,

เป็นโลกบัญญัติ คือตามที่ชาวโลกเขาบัญญัติไว้, เป็นโลกนิรুক্তิ คือ
การหลุดจาของชาวโลกนั้น, เป็นโลกโหวหาร คือโหวหารที่ใช้พูดจากันอยู่
ในโลก.

คำ ๔ คำนี้มีความสำคัญมาก ซึ่งควรจะเข้าใจ และ
รู้ความจริงไว้ สำหรับประพฤติปฏิบัติ อย่างเดียวกับที่
พระพุทธองค์ท่านได้ทรงกระทำ. คือพูดไปตามที่ชาวโลกเขา
พูดกัน; แต่จิตใจ มิได้ยึดถือความหมายเป็นตัวเป็นตน ด้วย
อุปาทาน วิถีการนั้นเรียกว่า โลกบัญญัติ เรียกว่า โลกสมัญญา
เรียกว่า โลกนิรুক্তิ เรียกว่า โลกโหวหาร; แต่พระพุทธเจ้าท่าน
ได้ตรัสว่า ยา หิ ตถาคโต โหวหติ อปรามสนโต - ตถาคตย์อมกล่าว
ด้วยโหวหารใด แต่ก็มีได้ยึดถือตามโหวหารที่กล่าวนั้น หรือตามคำที่กล่าว
นั้น.

ในการสอนตรัสตามชาวโลก แต่โดยแท้จริง จิตมิได้ยึดถือตาม.

สรุปความสั้น ๆ ก็ว่า พระองค์ก็ยังตรัสไปตามที่
ชาวโลกเขากล่าวว่า อตตชาชนิดนั้น อตตชาชนิดนี้ อตตชาชนิด
โน้น มันมีอยู่; แม้อตตชาที่เรียกว่า เราหรือตัวเรา ก็ตรัส.
แต่แล้วใน ความรู้สึกในใจนั้น มิได้ยึดถือเป็นตัวเป็นตน เป็น
สัตว์ เป็นบุคคล ซึ่งเมื่อยึดถือแล้วเกิดปัญหา เป็นความทุกข์
ขึ้นมา.

นี่สรุปความว่า คำพูดว่า ตัวตน มีอยู่ ใช้กันอยู่; แม้พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงใช้. แต่ท่านใช้สักว่าเป็นโวหารพูดตามประสาที่ชาวโลกเขาพูด; จิตใจไม่ได้ยึดถือโดยความเป็นตัวตน ไปตามคำพูด.

ทีนี้ พวกเรากนธรรมดาสามัญเล่า เมื่อพูดจาอยู่ด้วยคำพูดเหล่านั้น ด้วยโวหารเหล่านั้น จิตใจมันยึดถือ หรือมีได้ยึดถือ? ถ้าจิตใจมันยึดถือ ก็หมายความว่าไม่ได้รู้ อย่างเดียวกับที่พระพุทธเจ้าท่านรู้. เรารู้สึกเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลเสียจริงๆ, หรือว่าได้ยินได้ฟังมา แล้วก็เชื่อแน่นแฟ้นว่ามีตัว มีตน มีสัตว์ มีบุคคลอย่างนั้นเสียจริงๆ. มันก็เลยผิดกันมาก, หรือตรงกันข้าม กับที่พระพุทธเจ้าท่านรู้สึก ซึ่งท่านได้กล่าวว่า เราก็พูดตามโวหารที่เขาพูดกันนั้น, ด้วยคำเหล่านั้น, ด้วยสมมติบัญญัติอย่างนั้น, แต่จิตใจนั้น มิได้ยึดถือความหมายเช่นนั้น.

ตัวตนมีขึ้นเพราะตัณหา, มานะ, ทิฏฐิ, ทำให้ยึดมั่นถือมั่น.

ทีนี้ จะดูไปถึงข้อที่ว่า ความรู้สึกว่า ตัวตน ที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่เกี่ยวกับตัวเรานั้น เกิดมาจากอะไร? ตามหลักก็มีกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า มาจากสิ่งทั้ง ๓ คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ.

ตัณหา คือ ความรู้สึกอยาก ด้วยอำนาจของอวิชชา. มานะ คือ ความสำคัญมั่นหมายเอาว่าอย่างนั้น ว่าอย่างนั้น ตาม

อำนาจของอวิชชา. ทิฏฐิ ก็คือความคิด ความเห็น ความเข้าใจ อย่างนั้นอย่างนั้น ไปตามอำนาจของอวิชชา, เรียกว่า ทิฏฐิ หมายถึงมิจฉาทิฏฐิ.

ตัณหา เป็นเหตุให้ยึดถือเอา โดยความหมายว่าของเรา เช่นว่า ตัวตนของเรา. ความรู้สึกว่าตัวตนของเรา นั้น เกิดขึ้นเพราะอำนาจแห่งตัณหา ที่มีน้อยอยากจะมีอะไร อยากรจะเป็นอะไร, อยากรจะได้อะไร.

ทีนี้ ถ้าว่ามันเป็น เรื่องของมานะ คือความสำคัญมั่นหมาย. มันมีความรู้สึกเกิดขึ้นมาว่า นั่นเป็นเรา; ความรู้สึกคึกคักก็ดี แล้วแต่มันจะยึดถือเอาร่างกายหรืออะไรก็ดี มันก็สำคัญเอาว่าเป็นเรา. เมื่อตัดเหาทำให้ยึดถือว่า นั่นของเรา คือ เอตัง มม นันนังแล้ว, มานะก็ทำให้ยึดถือเอาว่า เอโส หมสมิ - นั่นเป็นเรา ครั้นมาถึง ทิฏฐิ - ความสำคัญผิดด้วยอำนาจของอวิชชา ทำให้เกิดความรู้สึกยึดถือขึ้นมาว่า เอโส เม อตตทา - นั่นอัตตาของเรา.

ทีนี้ คนเรามิทั้งตัณหา มิทั้งมานะ มิทั้งทิฏฐิ ตามเหตุตามปัจจัย ที่ให้เกิดมีตัณหา มานะ และทิฏฐิ. สิ่งทั้ง ๓ นั้น เป็นปัจจัยให้เกิดความยึดถือขึ้นมาว่า นั่นของเรา, หรือว่า นั่นเป็นเรา, หรือว่า นั่นเป็นอัตตาของเรา, ว่าเราก็มี ว่าของเราก็มี ว่ามีอะไรที่เป็นของเราก็มี. ความรู้สึกทำนองนี้ เป็นไปได้ตามธรรมดาสามัญที่สุด โดยง่ายที่สุด.

เราจะระลึกนึกถึงลูกเล็กๆ ที่มันเพิ่งเกิดออกมา ไม่
 เท่าไร มันก็จะเกิดความรู้สึกยึดถือในรูปแบบนั้นครบถ้วน;
 เพราะไม่เท่าไร เขาก็สอนให้เด็กๆ รู้จักคิดว่า นั่นของเรา :
 บ้านของเรา เรือนของเรา พ่อของเรา แม่ของเรา พี่ของเรา
 น้องของเรา. นี่ไม่เท่าไร ก็มีสิ่งแวดล้อม ทำให้เด็กรู้สึกคิดนึกว่า
 นั่นแหละคือ ^๕กู, นั่นเป็นตัวเรา.

ที่นี้ ถ้าเด็กได้รับการศึกษาละเอียดลออยิ่งขึ้นไปอีก
 ก็รู้จักยึดถือเอาจิตเป็นต้น ว่านั่นเป็นอัตตาของเรา; อยู่กัน
 มาจนโต ก็มีสิ่งแวดล้อม ทุกๆรูปแบบ ทุกทิศทุกทาง จน
 คนๆหนึ่งก็รู้จักยึดถือว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็น
 อัตตาของเรา นั่นเรียกว่า ความยึดถือ.

ตัวตน เป็นเพียงความคิดราลยึดถือ, ทำให้เป็นทุกข์.

ถ้าจะสังเกตดูให้ดีสักหน่อย ก็จะพบได้เองว่า ที่ว่าเรา
 ว่าตัวว่าตนของเรานั้น มัน เป็นเพียงความคิดถือ, เป็นเพียง
 ความคิดนึก รู้สึก และ ยึดถือ. ฉะนั้น คำพูดที่แรกที่ว่า จิต
 นั่นแหละคืออัตตาคำตน ก็เป็นความจริง, คือว่าตัวตนนั้น เป็น
 เพียงความคิดเท่านั้น; เช่นทุกคนสามารถจะคิด และรู้สึก ว่า
 นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นอัตตาของเรา.

ขอให้สังเกตดูให้ดีกันจงทุกคน อย่าต้องอาศัย
 ข้อความในพระคัมภีร์นิกายเลย. จงอาศัยเรียนพระคัมภีร์ข้างใน,

คือที่กาย ที่ใจ ที่ความรู้สึกคิดนึก; อย่างนี้จะรู้ธรรมชาติจริงกว่า ถูกกว่า เร็วกว่า.

เพื่อจะเข้าใจข้อความนี้ว่า ความรู้สึกของเรา ว่าตัวเรา ว่ามีอะไรเป็นของเรา มันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร? ก็ลองคำนึงคำนวน ถึงความรู้สึกคิดนึก ที่เคยรู้สึกคิดนึกมาแต่กาลก่อน จนกระทั่งบัดนี้ ว่ามันได้มีความยึดถืออย่างนี้ เกิดขึ้นแล้วอย่างไร, และเป็นความจริงถึงที่สุดอย่างไร, อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้; อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่า ถ้าขึ้นอยู่กับโลกนี้ ให้สิ่งต่างๆมันแวดล้อมกันอยู่อย่างนี้แล้ว มันจะต้องเกิดความรู้สึกคิดนึกอย่างนี้ ว่าของเราว่าตัวเรา, ว่าอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวตนของเรา.

สรุปความว่า สิ่งที่เรียกว่า ตัวตน-อัตตานั้น เกิดมาจากตัณหาที่มี เกิดมาจากมานะก็มี เกิดมาจากทิฐิก็มี ซึ่งเป็นเพียงความคิดเท่านั้น, แล้วมันจะเป็นตัวจริงได้อย่างไร? แต่ในที่สุดมันก็เป็นตัวจริงที่สุด ที่ทำให้คนเป็นทุกข์ทรมานเหลือประมาณ แล้วยังจะทำให้ คนกับคนนั้นเข้าพินกันได้ ทำร้ายกันได้; อย่างที่ว่า สัตว์เดรัจฉานมันก็ยังไม่ทำถึงขนาดนั้น.

เดี๋ยวนี้เราอ่านดูหนังสือข่าว หรืออะไรก็ตาม เราจะพบว่า คนยึดมั่นถือมั่นกันรุนแรงมาก จนเข้าผู้อื่น เข้าตัวเอง เข้าลูกเข้าเมีย อย่างที่ว่าสัตว์เดรัจฉานมันก็ทำไม่ได้ มันยังทำ

ไม่เป็น; เพราะคนมันยึดมันแน่นเกินไป จึงได้เร็วกว่าสัตว์เดรัจฉานเพราะเหตุนี้. นี่ขอให้ระวังให้ดี ๆ สำหรับสิ่งที่เรียกว่าตัวตน ซึ่ง เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น.

ที่นี้ยกต่อไปว่า ยึดมันนี้ ยึดมันที่อะไร ที่เอามาเป็นตัวตน.? โดยหลักทั่วไปมีกล่าวไว้ ในพระบาลีอภิสมยสังยุตต์ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สมณพราหมณ์บางคน ถือเอาบัญญัติปาทานชั้นนี้เป็นตัวตน, หรือบางคนถือเอาชั้น ๆ ไคชั้นหนึ่ง ในบัญญัติปาทานชั้นนั้นว่าเป็นตัวตน.

ชั้นที่ ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ ได้อธิบายกันมาเป็นที่เข้าใจกันแล้ว ว่าคืออะไร. สัตว์บางพวกยึดเอาทั้ง ๕ รวมกัน ว่าเป็นตัวตน อย่างนี้ก็มี, สัตว์บางพวกยึดถือเอาแต่ชั้นเดียวชั้นใด ว่าเป็นตัวตน อย่างนี้ก็มี, เราจะพิจารณากันอย่างหลังนี้ก่อน ว่ายึดถือเอาชั้นใดชั้นหนึ่ง ว่าเป็นตัวตน.

สัตว์บางพวกบางคน จะมีความรู้สึกเหมือนเด็ก ๆ ยึดถือเอารูปชั้นนี้ คือร่างกายนี้ เป็นตัวตน; อย่างนี้มันเป็นไปได้ง่าย เหมือนกับลูกเด็ก ๆ เขาก็สำคัญวัตถุว่าเป็นตัวตน เมื่อเขาวิ่งไปโดนเสา เขาคิดว่าเสาเป็นตัวตน, ร้องให้ ให้พ่อให้แม่ ให้พี่ ช่วยตีเสา. พอให้ตีเสาสักทีหนึ่งแล้ว เด็กก็หยุดร้องให้ อย่างนี้ก็หมายความว่า ยึดเอารูปชั้นนี้เป็นตัวตน.

ที่คนบางคนยึดเอา เวทนาขันธุ์ เป็นตัวตน : ความ
รู้สึกเป็นทุกข์ เป็นสุข เป็นนอทุกข์มสุข ว่าเป็นตัวตน; เพราะว่า
เป็นสิ่งจับใจ เอาว่าเป็นตัวตนของขันธุ์ คือของเวทนานั้น
แล้วจะเอาเวทนานั้น มาเป็นของตนอีกทีหนึ่ง; อย่างนี้ก็
ยึดเอาเวทนาเป็นตัวตน.

ที่บางพวกยึดเอา สัญญาขันธุ์ : ความสำคัญมันหมาย
ว่าอะไรเป็นอะไร ขึ้นมาเป็นตัวตน. สัญญาในที่นี้หมายถึง ความ
สำคัญมันหมาย ด้วยอำนาจของอวิชชา : สุขสัญญา-สำคัญว่า
สุข, ทุกขสัญญา-สำคัญว่าทุกข์, นี้ก็คือเอาเวทนา มา เป็นวัตถุ
สำหรับสำคัญ. นิจสัญญา-สัญญาว่าเที่ยง, สุขสัญญา-
สัญญาว่าสุข, อตตสัญญา-สัญญาว่าตัวตน; ความสำคัญมัน
หมายเหล่านี้ ก็ง่ายที่จะถูกยึดถือว่าเป็นตัวตน. ปริสสัญญา-
สำคัญว่าชาย, อิตถิสัญญา-สำคัญว่าหญิง; นี้ก็เป็นกรง่าย
ที่จะยึดถือเอาขึ้นมาเป็นตัวเป็นตน. เขาสำคัญมันหมายสิ่งใดลง
ไปในลักษณะอย่างไร, ก็ยึดถือเอาสิ่งนั้น โดยความเป็นตัวตน
ของสิ่งนั้นบ้าง, เป็นตัวตนของเราอีกทีหนึ่งบ้าง. ความสำคัญ
มันหมายอย่างนี้ ก็ถูกยึดถือว่าเป็นตน ได้โดยไมยาก.

ที่มาถึง สังขารขันธุ์ ปรุงแต่งเป็นความคิดนึก : ต้อง
การอย่างนั้นอย่างนี้, จะกระทำอย่างนั้นอย่างนั้น ก็หมายถึงจิตที่
ทำการคิดนึกนั้นเอง. ความคิดนึก หรือจิตที่คิดนึก มีลักษณะ
เหมือนกับตัวตน อย่างชัดเจนอย่างนั้น. สังขารขันธุ์จึงถูกยึดถือ
ว่าเป็นตัวตน ได้โดยง่าย ในฐานะเป็นผู้ คือผู้คิด ผู้รู้สึก.

ครั้นมาถึง วิญญาณชั้น ถ้าเป็นวิญญาณชั้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็มีคำอธิบายว่า มันมีอะไรอยู่ที่วิ่งมาทำ ความรู้สึกที่ตา ในการเห็นรูป; วิ่งมาทำความรู้สึกที่หู ในการได้ยินเสียง วิ่งมาทำความรู้สึกที่ในการที่จะได้กลิ่น; วิ่ง มาทำความรู้สึกที่ลิ้น ในการที่จะรู้รส; วิ่งมาทำความรู้สึก ทางผิวหนัง ในเมื่อจะรับสัมผัสทางผิวหนัง; กระทั่งจะมา รู้สึกได้ทางจิตใจ ก็ยึดถือเอาวิญญาณนั้น ๆ ว่าเป็นตัวตน ในความ หมายที่ว่า เป็นตัวผู้กระทำ, ผู้กระทำการเห็น การได้ยินได้ฟัง การได้ดม การได้สัมผัส การได้สัมผัสทางผิวหนัง และ ได้คิดได้นึก.

ยังมีความยึดถือไกลออกไปนอกพุทธศาสนาว่า เป็นวิญ- ญาณ เป็นเจตภูติ ที่จะวิ่งเข้าวิ่งออกกับร่างกายนี้, ไปเกิดภพใหม่ อย่างนั้นอย่างนี้ ด้วยวิญญาณนั้น ดังนี้แล้ว; วิญญาณในความ หมายนั้น ก็ยังถูกยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวคนยิ่งขึ้น.

แต่ขอให้มองดูเถอะว่า แม้ที่สุดแต่วิญญาณ ในความ หมายที่ว่า สิ่งที่สามารถจะรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้นี้ ก็เป็นของง่ายตาย ที่จะถูกยึดถือเป็นตัวเป็นตน.

แต่ถ้าอธิบายกัน ในรูปแบบของปรมาตม์ ที่แท้จริง อย่างยิ่งแล้ว นั้นแหละคือปฏิสนธิวิญญาณ คือเมื่อวิญญาณ ได้ทำหน้าที่ที่ตา ที่หู ที่จมูก เป็นต้นแล้ว มันเหมือนกับก่อ ปฏิสนธิ, ก็จะก่อให้เกิดผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ตามนัยแห่งปฏิจจสมุปบาท ในเวลาอันสั้นในพริบตา

เดี่ยวยังได้; ฉะนั้นจึงให้ถือว่า เมื่อตาสัมผัสรูปมันเป็นการ
ก่อเรื่องแล้ว ก่อเรื่องทีวัญญาณ มันสัมผัสอารมณ์แล้ว คือจะ
เป็นผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน และภพ เกิดแล้ว สิ่งนี้
เรียกว่า วิญญาณ ง่ายต่อการที่จะถูกจับฉวย เอามาเป็นตัวตน อย่างนี้.

ที่นี้ยังมี สมณพรหมณ์พวกหนึ่ง ซึ่งดูจะได้เปรียบ คือ
ยึดถือเอาทั้ง ๕ ขันธ์เลย มารวมกันเข้าแล้วโดยความเป็น
ตัวตน. นี้ก็มีเหตุผลมากขึ้น เพราะมันครบชุดบริบูรณ์ดี
ในการที่จะทำหน้าที่ ทั้งทางกายและทางจิต จึงยึดถือเอาเบญจ-
ขันธ์ ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานนั้น ว่าเป็นตัวตน อย่างนี้.

แต่ว่าในสูตร เช่น พรหมชาลสูตร ก็มีกล่าวถึงการยึด
ถือ ก็ได้ตรัสว่า สมณพรหมณ์บางพวก ก็ได้ยึดถือเอาอายตนะทั้ง ๖
คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นเอง ว่าเป็นตัวตน ว่ามันเป็น
อัตตาที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน ถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง ตั้งอยู่สมำเสมอ
ตลอดไป จนตลอดชีวิต:-

เรามตาสำหรับเห็นรูปสมำเสมอตลอดไป จนตลอด
ชีวิต. เรามหูสำหรับได้ยินเสียงสมำเสมอ ไปจนตลอดชีวิต.
เรامجมูก สำหรับดมกลิ่นสมำเสมอ ไปจนตลอดชีวิต, มลิ
นรูรสอย่างตลอดชีวิต, มีกายสำหรับสัมผัสผิวหนังตลอดชีวิต,
มีจิต คิดนึกความรู้สึกได้ตลอดชีวิต โดยเอา ๖ อย่างนี้ อย่างใดอย่าง
หนึ่งเป็นตัวตนไปก็มี.

ที่นี้ การที่ยึดถือเอาสิ่งเหล่านี้เป็นตัวตนนั้น มันโง่หรือฉลาด?
ก็ขอให้ลองคิดดู. ถ้าเราไม่รู้ เราก็คิดว่ามันถูกต้อง. นี่แหละคือ
ข้อยากลำบาก ของการที่จะรู้ความจริง รู้สัจจะของจริง. เรา
รู้สึกอย่างไร เราก็ยึดอย่างนั้น; เรารู้สึกเท่าไร เราก็ยึดถือ
เท่านั้น; เราไม่ยอมรับ สิ่งที่เรายังไม่รู้สึก. เราจึงต่างคน
ต่างมีความยึดถือของตัวต่างกัน แล้วแต่ใครจะยึดถืออะไร;
จึงเป็นเหตุให้ยึดถือรูปร่าง, ยึดถือเวทนามบ้าง, สัญญาบ้าง,
สังขารบ้าง, วิญญาณบ้าง, โดยความเป็นตัวตน.

หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคน คงจะได้เอาข้อความที่
กล่าวนี้ ไปทดสอบดูใหม่ ว่า เราเคยมีความรู้สึกในบางครั้งบาง
คราว ยึดถืออะไรว่าเป็นตัวตน.

อย่าลืมว่า แม้พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสคำว่า ตัวตน ในความ
หมายเดียวกับชาวบ้าน. เหมือนกับพวกเราทุกคนที่ยังไม่รู้อะไร
เมื่อเราต้องพูดกันถึงตัวตนอย่างไร พระพุทธเจ้าท่านก็พูด
ด้วยได้; ท่านก็ตรัสด้วยได้ โดยไม่ขัดคอ: แต่แล้วท่าน
ตรัส เพียงแต่จะอธิบายอะไรสักอย่างหนึ่ง, ไม่ได้ยึดถือความ
หมายเป็นตัวตน แน่นแฟ้นในจิตใจ เหมือนที่เรากำลังยึดถือ.

พระอรุณเจ้ารัฐภาษาธรรมรู้จักความไม่มีตัวตนแต่ยอมใช้ภาษาคน
ขอให้สังเกตตรงนี้ให้มาก เพราะว่าเป็นเรื่องสำเร็จ
ประโยชน์ที่สุด ว่าภาษาพูดของมนุษย์ มีอยู่เป็น ๒ ภาษา

คือ ภาษากน กับ ภาษาธรรม; ล้วนแต่พูดไปตามความรู้สึก
งงงง.

ภาษากน คือคนธรรมดาพูด, คนธรรมดาก็พูดไป
ตามความรู้สึก; เช่นว่ามีตัวตน มีตัวตน มีของฉัน มีอะไร
ไปตามความรู้สึกของคนธรรมดาสามัญ. คำพูดเหล่านี้จึงเป็น
ภาษากน.

ที่^๕ พระอริยเจ้าผู้ธรรมถึงที่สุด โดยเฉพาะพระ-
อรหันต์ เมื่อท่านมองไม่เห็นว่าเป็นตัวตน, ท่านรู้สึกว่าจะไม่มี
ตัวตน, ท่านก็พูดไปตามความรู้สึก ว่ามันไม่มีตัวตน, มันเลย
เกิดเป็นภาษาขณมา เป็นภาษาธรรม ของผู้ธรรม ผู้เห็นธรรม
พูด มันเลยขัดขวางกัน.

คนหนึ่งพูดว่ามีตัวตน มันก็ถูกตามความรู้สึกของเขา;
คนหนึ่งพูดว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่มีตัวตน มันก็ถูกตามความรู้สึก
ของเขา. เรื่องเดียวกันมีการถูกทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งที่พูดไม่ตรง
กัน. นี่แหละมันเป็นเรื่องสำคัญ ที่มนุษย์ จะต้องเข้าใจกันไว้
คนหนึ่งพูดภาษากน, คนหนึ่งพูดภาษาธรรม.

ที่^๕ พระพุทธเจ้าท่านทรงรวมอยู่ในพวกไหน? ท่าน
รวมอยู่ในพวกพระอริยเจ้า ผู้ธรรมถึงสูงสุด ท่านก็ตรัสภาษา
ธรรม ตามความรู้สึก; แต่ครั้นในบางคราว ท่านต้องมา
ตรัสกับคนที่ไม่รู้ คือคนปุถุชนธรรมดา ท่านก็ต้องตรัส

ภาษาคน; ฉะนั้น จึงกล่าวได้เลยว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสทั้ง
๒ ภาษา.

พระพุทธเจ้าท่านได้ใช้ภาษาพูด ทั้ง ๒ ภาษา คือ
ตรัสได้ทั้ง ๒ ภาษา : ในคราวที่ต้องตรัสภาษาคน ท่านก็ตรัส
ภาษาคน, ในคราวที่ต้องตรัสภาษาธรรม ท่านก็ตรัสภาษา
ธรรม ซึ่งตามความรู้สึกแท้จริงในพระทัยของท่าน; แต่
ครั้นคราวที่ท่านจะต้องตรัสโดยภาษาคน ท่านก็ตรัสแต่โดย
โวหารภาษาคน ในใจไม่ได้ยึดถือความหมายเหล่านั้น; ดังที่
ได้กล่าวให้ฟังข้างต้นแล้วว่า ท่านตรัสตามโลกสมัญญา โลกโวหาร
โลกบัญญัติ โลกนิรุตติ; ท่านตรัสได้. ถ้าท่านตรัสภาษาคน
ไม่ได้ ท่านก็สอนคนธรรมดาสามัญไม่ได้; ดังนั้นท่านจึงต้อง
ตรัสในบางคราว เหมือนกับคนธรรมดาพูด คือตรัสด้วยภาษา
คน.

อย่างท่านจะตรัสว่า กมฺมตฺสโกมฺหิ กมฺมทยาโท กมฺมโยนิ
กมฺมพฺพหุ กมฺมปฏิสรโณ, ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา,
ตตฺส ทยาโท ภวิสฺสามิ. นี่เป็นการพูดในภาษาคน ว่า เรามี
กรรมเป็นของตน เราเป็นทายาทแห่งกรรม เรามีกรรมเป็นต้นเหตุ
มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม
ชั่วก็ตาม เราต้องเป็นผู้รับผลตกทอดแห่งกรรมนั้น.

นี้มีพูดภาษาคน ถึงว่ามีเรา แล้วมีการกระทำกรรม
มี ผลกรรมเป็นของเรา, แล้วมีการแบ่งแยกว่า เป็นกรรมดี

และกรรมชั่ว; พูดว่ามีดีมีชั่ว นั้นพูดเป็นภาษาคน. ถ้าภาษาธรรมแท้ๆ มีแต่กระแสแห่งปฏิกิจสมุปปาท ซึ่งไม่มีความเป็นของดี หรือของชั่ว, ล้วนแต่เป็นกระแสแห่งปฏิกิจสมุปปาท ไปตามเรื่องของปฏิกิจสมุปปาท.

เดี๋ยวนี้ท่านได้ตรัสโดยภาษาคนเต็มๆ ว่ามีคน มีเรา มีคนที่ เป็นเรา, มีการ กระทำกรรม ซึ่งเป็นกรรมดีและกรรมชั่ว แล้วเราจะต้องรับผลแห่งกรรมนั้น.

พอท่าน ตรัสโดยภาษาธรรม ขึ้นมา ก็ไม่มีคน ไม่มี การกระทำกรรม ไม่มีดี ไม่มีชั่ว, แล้วตรัสถึงการกระทำให้ สันกรรม, ไปตรัสกรรม ที่ทำความสิ้นสุดแห่งกรรมดีและ กรรมชั่ว. นั้นมันเป็นภาษาคนละภาษา; บางคราวท่านตรัส ถึงความไม่มีคน มีแต่การเคลื่อนไหวไปตามกระแสของเหตุ บัญญัติ ไม่มีกรรม ไม่มีการรับผลกรรม ไม่มีบุคคลผู้รับผลกรรม และไม่อาจจะเรียกว่าดี ว่าชั่ว. ขอให้คิดดูอย่างนี้.

ภาษาคน ก็พูดว่ามีตัว มีตน ตามความรู้สึกมาตั้งแต่ อ่อนแต่ออก นั้นพูดภาษาคน. พูดภาษาธรรม มีแต่กระแส แห่งอิทัปปัจจยตา มัน ไม่มีตัวตน.

ถ้าพูดภาษาคน ก็พูดว่าดีๆ ทำดีให้มาก ทำดีที่สุด; แต่ถ้าพูดภาษาธรรมก็ว่า อย่าบ้าไปนักเลย จะไปทำดีถึงที่สุด สำหรับยึดมันให้ถึงที่สุด มันก็จะมี ความทุกข์มากถึงที่สุด. ถ้าพูดภาษาธรรม มันก็กลายเป็นอย่างนี้.

ถ้าพูดภาษาคน ก็มีตัวตน เขาสอนว่า ให้แสวงหา
ตัวตนอันสูงสุด ที่เรียกว่า มหาอตตา มหาคุตมาภิณฑา นี้คงจะ
ได้มีเอาภาษาคนพื้นบ้าน ในประเทศอินเดียสมัยนั้น เขาเชื่อ
ว่ามีอตตา. แล้วแสวงหามหาอตตา, มหาคุตมา คือมหาอตตา
ว่าเป็นอตตาที่สูงที่สุด, ให้พยายามแสวงหาให้พบมหาอตตา คือ
ให้ได้ไปรวมกับ ปริมาตตมา ปริมอตตตา อย่างนี้. ถ้าสอนมี
อตตาก็สอนไปอย่างนั้น; เรียกว่าสอนตามภาษาคน ชาวบ้าน
พื้นเมืองเขาพูดกันอยู่.

ครั้นมาพูดตามแบบของพระองค์ ก็ตรัสว่า มันไม่มี
อตตา; แต่ถ้าต้องใช้คำว่า มีอตตา ก็ได้ ก็ตรัสเหมือนกัน :
ให้แสวงหาที่พึ่งแก่ตน, ให้แสวงหามหาอตตา อย่างนี้ก็มี มหาคุตมาภิณฑา
สทฺธมฺโม ครุททพฺโพ สฺวํ พุทฺธานสาสนํ. ผู้ที่ต้องการมหา
อตตา ก็จงเคารพในพระสัทธรรม ระลึกอยู่ถึง คำสั่งสอนของท่านผู้
อยู่ตลอดเวลาเถิด. อย่างนี้ก็มี.

สรุปว่า ถ้าพูดภาษาคน ก็ให้แสวงหาอตตาอันสูงสุด
ถ้าพูดภาษาธรรม ก็เลิกอตตาเสียโดยประการทั้งปวง.

การสอนอย่างภาษาคนหรือภาษาธรรม

ขึ้นอยู่กับภูมิรู้ในจิตของผู้ฟัง

ที่นี้ ถ้าว่าพูดอย่างภาษาคน มันก็มีมัน มีน มีสารพัด
อย่าง; เช่นมีการให้ท่าน มีการได้รับผลของท่าน นรภูมิ

สวรรค์มี โลกนี้มี โลกอื่นมี บิศาจมี มารดามี โลกหน้ามี คนที่ปฏิบัติดีถึงที่สุดก็มี, ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องของคนไปทั้งนั้น, เป็นเรื่องของผล, เป็นเรื่องของการกระทำ ที่เป็นเหตุแห่งความยึดมั่นถือมั่น ไปเสียทั้งนั้น.

พอถึงคราวที่จะพูดจริงขึ้นมา เป็นภาษาธรรม กลับบอกว่า ไม่มีอะไร นอกจากปฏิเสธสมมุติบัญญัติ นั่นคือสิ่งที่ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งนั้น; ไม่มีอะไรนอกไปจาก สิ่งที่ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย; จะมาบัญญัติเอาว่าเป็นนรก เป็นสวรรค์ เป็นอะไรเป็นต้น ก็ตามใจ เป็นได้ในภาษาคน. แต่ในภาษาธรรม ที่เป็นความรู้สึกแท้จริงนั้น ไม่มองเห็น อย่างนั้น มีแต่สิ่งที่ เป็นไปตามปัจจัย โดยประการที่ปวง.

เรื่องภาษาคนจึงสอนสัมมาทิฐิ ในรูปแบบที่เป็นตัว เป็นตน ว่ามีสัตว์ มีบุคคล มีบิดามารดา มีดี มีชั่ว มีนรก มีสวรรค์ มีอะไรไปตามแบบของการมีตัวตน.

แต่พอถึงสัมมาทิฐิที่แท้จริง กลับพูดว่า มันไม่มีอะไร มีแต่ความว่างจากตัวตน ไม่มีอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่น, แล้วยังแถมบัญญัติลงไปว่า อย่าไปถือว่ามีหรือไม่มี พูดว่ามีก็บ้า พูดว่าไม่มีก็บ้า; เพราะมันมีแต่กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์ของ อิทัปปัจจยตา, มันมีแต่กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง ก็ใช้คำพูดว่า มันแล้วแต่เหตุแล้วแต่ปัจจัย, มันมีแต่ความเปลี่ยนแปลง ไปตามเหตุตามปัจจัย

อย่าพูดว่ามีโดยส่วนเดียว, อย่าพูดว่าไม่มีโดยส่วนเดียว. นี่ห้าม
การพูดโดยส่วนเดียว ในภาษาธรรม.

ที่นี้ เมื่อพูดในภาษาคน ก็ต้องเรียกว่า คนเกิดมา
คนเป็นอยู่ แล้วคนจะตายไป แล้วคนจะเกิดใหม่; นี่ก็พูด
เป็นตัวตนอย่างนี้. พอพูด ในภาษาธรรม ว่าไม่มีอะไร ไม่มี
อะไร, มีแต่สังขขันธ์เป็นเหตุปัจจัย ประชุมแต่งกันเรื่อย ๆ ไป, ถ้า
ยังมีเหตุมีปัจจัย มันก็ยังเป็นไปไม่หยุด, หมดเหตุหมดปัจจัย
มันก็หยุด มันมีแต่เกิดและดับ. ฉะนั้น การเวียนว่ายของ
บุคคลในวัฏฏสงสารอย่างนี้ เป็นการพูดในภาษาคน. ถ้าพูด
ในภาษาธรรม มันมีแต่กระแสแห่งปัจจุสมุปบาท ที่มีอยู่ใน
ความรู้สึก ในใจของมนุษย์.

แล้วที่มันเกี่ยวข้องกับคนเราโดยมาก ก็คือ การบัญญัติ
ศัพท์เป็นคู่ ๆ นนส่วนแต่เป็นภาษาคนทั้งนั้น เช่น โลกธรรม
๘ ประการ ก็มี ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ ได้ฉันทา ได้
สรรเสริญ ได้สุข ได้ทุกข์ มันต่างกันถึงกับตรงกันข้าม. แต่
ถ้าพูดในภาษาธรรมแล้ว มันเป็นเรื่องบำเสมอกัน, ไม่ควร
ยึดมั่นถือมั่นแต่ประการใด, มันเป็นเรื่องทำให้เกิดความทุกข์
ได้เสมอกัน.

อย่าไปยึดเอาฝ่ายที่ว่า ได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ
ได้สุขเลย. บางที่ส่วนนี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ มาก
กว่าสิ่งที่ตรงกันข้ามกันเสียอีก; แต่คนก็ไม่ค่อยจะคิด; เช่น

ว่าความทุกข์มันมาสอนให้รู้จักความจริง, ความสุขมันมาหลอกให้หลงไหล. เราก็อชอบแต่ความสุข มากกว่าที่จะไปชอบความทุกข์; เพราะเราไม่อาจจะรู้สึกว่ามันเป็นอย่างนั้น.

สิ่งที่แยกกันเป็นคู่ๆ เหล่านี้ มัน เป็นเพียงกระแสแห่งการปรุงแต่ง ตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา; ฉะนั้นอย่าได้เห็นอะไร ให้มันกลายเป็นตัวตน สำหรับยึดถือขึ้นมา : เรื่องสุขเรื่องทุกข์ก็ดี เรื่องบุญเรื่องบาปก็ดี เรื่องแพ่เรื่องชนะก็ดี เรื่องยากจนร่ำรวยก็ดี มันเป็นเรื่องที่เป็นไป ตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัยปรุงแต่งที่เรียกกันว่า อิทัปปัจจยตา.

นี่ภาษาคน กับ ภาษาธรรม พุดไปตามความรู้สึกที่ตรงกันข้ามอย่างนี้ ฉะนั้นภาษาที่พูดมันจึงต่างกัน.

ความจำเป็นของผู้สอนต้องใช้ภาษาอนุโลมตามผู้ฟังเท่านั้น.

ฉะนั้นขอให้มองให้เห็นโดยสรุปว่า มีภาษาพูดอยู่ ๒ ภาษา พระพุทธเจ้าท่านก็ใช้ครบทั้ง ๒ ภาษา แล้วแต่ความจำเป็นหรือความต้องการ ที่จะต้องพูดภาษาไหน. เมื่อท่านพูดภาษาคนท่านก็พูดได้; แต่ใจไม่ได้ยึดถือตามความหมายแห่งถ้อยคำนั้นๆ ในภาษาคน.

ส่วนเรา คนธรรมดาสามัญนี้ ความรู้สึกในทางธรรมในทางสัจธรรม ยังไม่แท้จริง ยังไม่สมบูรณ์ ยังไม่เด็ดขาด ยังมีความรู้สึกอยู่อย่างบุคคลนี้ คือ อยู่ภายใต้อำนาจของความ

ยึดมั่นถือมั่น; ดังนั้นจึงพูดไปตามความรู้สึก และเป็นความ
ยึดมั่นถือมั่นความยึดมั่นถือมั่นให้เกิดกิเลสอย่างไร ก็ทำไปใน
รูปแบบของกิเลสเหล่านั้นๆ; เช่นบางคราวก็โลภจัด บางคราว
ก็โกรธจัด บางคราวก็โง่จัด นี้เรียกว่ามีความโลภ ความโกรธ
ความหลง อยู่ในความรู้สึก; พูดอะไรออกมา มันก็พูดออก
มาตามความหมายของความโลภ ความโกรธ ความหลง.
คนธรรมดาเป็นอย่างนี้.

รู้จักกันเสียในตอนนั้นว่า ความรู้สึกมันต่างกันอยู่เป็น
๒ ชั้น คือความรู้สึกของคนทุศีลธรรม เห็นธรรม ประกอบอยู่
ด้วยธรรม เป็นพระอริยเจ้า นั่นมันอย่างหนึ่ง. ความรู้สึก
ของคนธรรมดาสามัญ ไม่รู้ธรรม ไม่เห็นธรรม ไม่มีธรรม นี
มันก็อีกอย่างหนึ่ง.

เมื่อพูดออกมา ก็ควรจะรู้จักทำความเข้าใจกันได้ อย่า
ต้องทะเลาะวิวาทกันเลย. เมื่อคนหนึ่งพูดว่ามีตัวตน, อีกคน
หนึ่งพูดว่าไม่มีตัวตน แล้วก็ชกกัน; อย่างนี้มันก็ไม่เห็นว่า
จะได้ประโยชน์อะไร. เรารู้ภาษาคน รู้ภาษาธรรม ทั้ง ๒ ภาษา
แล้วก็เลือกพูดจา ให้สำเร็จประโยชน์ ตามความหมายแห่ง
เรื่องนั้นๆ.

ที่นี้ก็จะพูดถึงตัวตน ในความหมายอื่น คือตัวคนที่
พระพุทธเจ้าท่านนิยมใช้คริสต์ ที่ว่าจะให้ฟังตน ก็มีตรัสว่า อตุคฺคทีปา
อตุคฺคสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา มีใจความว่า เธอจงเป็นผู้มี

คนเป็นที่พึ่ง มีคนเป็นสรณะ มีธรรมะเป็นที่พึ่ง มีธรรมะเป็นสรณะ.
พูดติดกันไปเลย ว่า มีคนเป็นที่พึ่ง ก็มีธรรมะเป็นที่พึ่ง มีคนเป็น
สรณะ ก็มีธรรมะเป็นสรณะ.

ที่แรกก็พูดภาษาคนธรรมดา ตามความรู้สึกของคน
ก็ต้องบอกว่า อุตฺตที่ปา - มีคนเป็นที่พึ่งกันนะ แล้วขยายความว่า
มีคนเป็นที่พึ่งนั้น คือมีธรรมะเป็นที่พึ่ง. หรือพูดว่า มีคนเป็น
สรณะ นั้นก็คือมีธรรมะเป็นสรณะ, จะมีคนเป็นที่พึ่ง มีคนเป็น
สรณะได้ ก็ต่อเมื่อเห็นว่า ธรรมะนั้นจะเป็นที่พึ่ง หรือเป็น
สรณะได้.

อีกความหมายหนึ่งก็ว่า ไม่มีใครช่วยใครได้ ฉะนั้นเรา
ต้องช่วยตัวเราเอง. เมื่อเราจะมีธรรมะเป็นที่พึ่ง มีธรรมะเป็นสรณะ
เราก็ต้องทำเอง; ทำให้เรามีธรรมะเป็นที่พึ่ง มีธรรมะเป็น
สรณะ; ไม่ได้หมายความว่า ตัวตนนั้นมันจะมีอยู่โดยแท้จริง;
เอาแต่เพียงว่า ตัวตนมันมีอยู่โดยลักษณะอย่างไร ก็ให้ใช้
ตัวตนนั้นทำหน้าที่ ให้สำเร็จตามที่เราต้องการ คือทำให้
ตัวตนนั้นกลายเป็นธรรมะไป.

คนธรรมดายังมีตัวตนจำต้องสอนให้ทำตัวตนให้ดีเสียก่อน.

ท่านช่วยสนใจ ศึกษา เข้าใจคำนี้ให้ดี ๆ เพราะว่า
ตามธรรมดา คนเราก็มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน มีตัวตนของความ
ยึดถือ แล้วจะทำอย่างไรกับสิ่งนี้? ก็คือทำให้ตัวตนที่เรารัก ที่เรา

ยึดถือนั้นแหละ เข้าถึงธรรมะ. พอเข้าถึงธรรมะ ก็จะไปเอา
 ตัวตนที่ธรรมะ, แล้วเลิกตัวตนที่เคยยึดถือ ซึ่งเป็นตัวตนของ
 กิเลส, มั่นหนัก และมั่นเป็นทุกข์.

ถ้าเราอยากจะมีตัวตน อยากจะอยู่โดยความมีตัวตน
 ก็ให้เอาธรรมะเป็นตัวตน โดยที่เอาตัวตนที่หลอกลวงนั้นแหละ
 ไปแลกเอามา คือสละตัวตนที่หลอกลวง ที่เป็นเรื่องของกิเลส
 นิสัย ไปแลกเอาตัวตนที่แท้จริง คือธรรมะเข้ามา. เอา
 ความจริงเข้ามา ตัวตนที่เคยเป็นเรื่องของมิจฉาทิฎฐิหรือกิเลส
 มั่นก็หายไป; เพราะมีตัวธรรมะ ตัวสัจจะ ตัวจริงเข้ามา.

การที่สอนไว้เป็นแบบฉบับนั้น เป็นเพียงแนวสำ-
 หรับเอาไปปฏิบัติเอง; มันจะเปลี่ยนแปลงด้วยเหตุเพียง
 แต่ว่าได้ยินได้ฟังคำแรก แล้วก็เปลี่ยนแปลงได้ อย่างนั้นมันเป็น
 ไปไม่ได้.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ว่าสิ่งทั้งปวง
 เป็นอนัตตา. เราก็ต้องพยายามดู จนเห็น จนเข้าใจ จนเห็น
 แจ่ม จนประจักษ์แก่ใจ ว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีความหมายใดๆ ที่
 ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวตน; เพราะว่าสิ่งเหล่านั้น เป็นธรรมดา
 เป็นธรรมชาติ เป็นตามธรรมดาของธรรมชาติ, มันเป็นอย่าง
 มันอย่างนั่นเอง. นี้เราต้องไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นให้ถูก
 ต้อง ความทุกข์จึงจะไม่เกิดขึ้น. ถ้าเราไปเกี่ยวข้องกับสิ่ง

เหล่านั้คิด มันก็คิด คือมันโง่ มันหลง, มันยึดมันถือมัน,
แล้วความทุกข์ก็จะเกิดขึ้น.

เราไปเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งปวง โดยความเป็นสิ่งที่จะ
ไม่ยึดถือเป็นตัวเป็นตน, ถือว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์
ของธรรมชาติ เป็นตัวธรรมชาติ. เราต้องการอะไร ที่จำเป็น
แก่เรา เราก็ไปทำให้ถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แล้ว
ก็อาจจะได้มากินมาใช้ โดยที่ไม่ต้องไปยึดถือให้มันหนักอก
หนักใจ.

นี่เป็นวิธีปฏิบัติสำหรับมนุษย์ ที่คอยแต่จะยึดมัน
ถือมันอะไร ไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง จึงมีความทุกข์มากขึ้น จน
เป็นบ้าเป็นหลัง จนกระทั่งตายไปเพราะเหตุนี้.

คำสอนเรื่องตัวตน และเรื่องไม่มีตัวตนนี้ จะต้อง
เข้าใจกันให้ดีอย่างนี้ รู้จักแยกว่า เมื่อไรพูดโดยภาษาคน ว่า
มีตัวตน เมื่อไรพูดโดยภาษาธรรม ว่าไม่มีตัวตน.

สำหรับสิ่งที่จะมองให้เห็น มันก็อยู่ลึกมาก. เพราะ
ว่าเรามันเต็มอึดอยู่ด้วยตัวตน, เห็นอยู่แต่ตัวตน, มองไปทาง
ไหนก็เป็นตัวตน, ถ้าไม่ใช่ตัวตนของเรา ก็ตัวตนของเขา,
หรือตัวตนของมัน, เห็นอะไรเป็นตัวตนของใครไปเสียทั้งนั้น.

❖ ฝึกรู้จักแยกคุณขั้นตามความจริง จะรู้จักกอนัตตา.

เดี๋ยวนี้ก็มามองดูกันเสียใหม่ มองดูในภายใน มองดูตัวเอง; ถ้าได้ศึกษามาเพียงพอ รู้จักแยกเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณแล้ว ก็มาแยกดูทีละอย่าง จนเห็นว่าไม่มีส่วนไหนที่ควรจะยึดถือ ว่าเป็นตัวตน หรือเป็นตัวเรา. มองให้เห็นตามที่เป็นจริงว่า; เมื่อตัวเรามันก็ไม่มีแล้ว ของเรามันจะมีอย่างไรได้.

พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสอย่างนี้ ว่า เมื่อตัวเรามันก็ไม่มีแล้ว อะไรๆที่เป็นของเรา มันจะมีอย่างไรได้; แต่เราก็ยังยึดถือว่า เงินของเรา ทองของเรา บุตร ภรรยา สามี ของเรา อะไรๆ ก็ล้วนแต่เป็นของเรา โดยที่ไม่มองเห็นว่า แม้แต่ตัวเราก็มิได้มีเสียแล้ว.

ถ้ามองเห็นว่า ตัวเราแท้จริงมันก็มีได้มี มีแต่ธรรมชาติชนิดหนึ่ง รู้สึกคิดนึกได้ พุดจาได้ ทำอะไรได้; แต่ก็มีใช้ตัวตนอันแท้จริง เป็นแต่ธรรมชาติอย่างนั้นเท่านั้นเอง. ถ้ามองเห็นอย่างนั้นแล้ว จิตนาก็จะไม่ยึดถืออะไร ว่าเป็นของเรา.

ถ้าจิตนั้นมันฉลาดพอ มันจะมองเห็นต่อไปอีกว่า แม้สิ่งต่างๆ เหล่านั้น มันก็ไม่อาจจะเป็นของสิ่งที่มีใช้ตัวเรา. ฟังให้ดีนะ เดียวจะไม่เข้าใจ ว่าเมื่อตัวเราก็มิได้มีแล้ว สิ่งที่เป็นของเราก็มิได้มี. สิ่งที่มีได้เป็นของเรานั้น จะเป็นของใคร

แม้จะไปเป็นของสิ่งที่มีใช้ตัวเรานั้นก็ได้ คือมันจะเป็นของอะไรไม่ได้ นอกจากจะเป็นของธรรมชาติ.

เพราะว่าสิ่งเหล่านั้น มันก็เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์แห่งปฏิบัติสมบูรณ์ มันจึงเป็นของธรรมชาติ ไม่เป็นของเราด้วย, แล้วไม่เป็นของที่มีใช้ของเราด้วย. เพราะเราจะไปยึดยึดให้ว่า เมื่อมีใช้เป็นของเรา แล้วก็มันก็ต้องไปเป็นของสิ่งที่มีใช้เป็นของเรา.

ความจริงมันจะเป็นของอะไรไม่ได้; เพราะว่าจะละสิ่งละอย่าง มันเป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา; จะเอาอะไรไปยึดยึดให้เป็นของใครมันไม่ได้.

ถ้าเห็นความจริงถึงขนาดนี้แล้ว ปัญหาเรื่องตัวเรา เรื่องตัวตน เรื่องของตน มันก็จะไม่มี. จิตก็จะปล่อยวาง จะเกลียดเกลียดไปจากความยึดมั่นถือมั่น; ฉะนั้น เราควรจะไปปฏิบัติ ไปในทางให้มองเห็นชัด ให้ละเอียดได้ ซึ่งความยึดถือว่าตัวเรา ว่าของเรา.

สิ่งที่สำคัญที่สุด เกี่ยวกับเรื่องนี้มีอยู่สิ่งหนึ่ง ชื่อภัยวามาก, แล้วก็ไม่ค่อยผ่านหูผ่านตา ไม่ค่อยได้เอามาพูดจาสั่งสอนกัน: สิ่งนั้นคือสิ่งที่เรียกว่า อหังการ มมังการ มานานุสัย. ฟังดูชื่อมันยาวมาก อหังการ มมังการ มานานุสัย.

อหังการมมังการมานานุสัย อนุสัย คือมานะ เครื่องทำ
ความสำคัญว่า เรา, เครื่องทำความสำคัญว่า ของเรา, อนุสัย
เครื่องทำความสำคัญมันหมาย ว่าเรา ว่าของเรา.

ในที่นี้ระบุไว้ในฐานะเป็นอนุสัย ไม่ใช่เป็นกิเลส
หรือเป็นทักขณินโดยตรง; ระบุไว้ในฐานะเป็นอนุสัย คือความ
เคยชิน แห่งความรู้สึกที่สะสมไว้ ง่ายและไว และพร้อมที่จะรู้สึก
อย่างนั้นเสมอ จึงเรียกว่า อนุสัย.

ตั้งแต่เราเกิดมา เราก็มีความรู้สึกเป็นตัวเรา เป็น
ของเรา อยู่ตลอดเวลา มันก็สะสมความเคยชิน ที่จะรู้สึก
เป็นตัวเรา ของเรา เพิ่มขึ้น ๆ จนบัดนี้; เหมือนกับยุงฉาง
ใหญ่ ๆ สะสมความเคยชิน ที่จะให้รู้สึกเป็นตัวเราของเรา ไว้
มากมายอย่างนี้ ในสันดานของแต่ละคนมียุงฉางอันนี้.

ถ้ายังไม่รู้ ก็รู้จักเสียเดี๋ยวนี้ ว่า มันมีการสะสมความ
เคยชิน ที่จะรู้สึกตัวเรา ว่าของเรา สิ่งนี้เรียกโดยพระบาลีว่า
อหังการมมังการมานานุสัย.

เมื่อเราทำความรู้สึก ว่าเรา ว่าของเรา ครั้งหนึ่งนั้น
ยังไม่เป็นอนุสัย; แต่พอทำเสร็จแล้ว มันก็เกิดเป็นอนุสัย
สะสมไว้ชนิดหนึ่ง, แล้วทำความรู้สึกว่าเรา ว่าของเราอีกทีหนึ่ง,
มันก็สะสมความเคยชิน ว่าอย่างนั้นอีกชนิดหนึ่ง. ที่นี้ ทำไว้
ร้อยครั้ง พันครั้ง หมื่นครั้ง แสนครั้ง มันก็สะสมความเคยชิน

อย่างนั้น ไว้มากมายเท่านั้น. ฉะนั้น เราจึงไว เร็ว ยิ่งกว่า
สายฟ้าแลบ ที่จะเกิดความรู้สึกว่าตัวกู ว่าของกู.

อะไรที่มันเป็นเหตุปัจจัย เพื่อความรู้สึกอย่างนั้นผ่าน
เข้ามา มันก็เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู-ของกู เร็วขึ้นมา ยิ่งกว่า
สายฟ้าแลบ; นั่นเพราะมันสะสมไว้ ในคลัง ในยุง ในฉาง
แห่งอนันต์. ใครมีก็มากน้อย? ก็ลองทดสอบตัวเองดู ว่าเรา
นี้ ง่ายที่จะเกิดความรู้สึก ว่าตัวกู ว่าของกู ได้ช้าหรือเร็ว
สักก็มากน้อย; แต่มันก็คงจะยากลำบากเหมือนกัน ที่จะให้
ตัวเองวัดตัวเอง; ถ้าจะให้คนอื่นมาช่วยวัดให้ มันก็ไม่ได้.
ฉะนั้น ลองเปรียบเทียบดูบ้างสักนิดหน่อย ว่า เพื่อนของเรา
บางคนนะ เขาเกิดตัวกู-ของกู นี้ช้า หรือเร็วกว่าเรา มาก
หรือน้อยกว่าเรา เท่ากันนับว่าดีมาก.

เรื่องนี้ไม่ยกเว้นใคร ไม่ว่าภิกษุ สามเณร หรือ
บรรพชิต หรือคฤหัสถ์ อุบาสก อุบาสิกา ต่างก็มียุงฉางแห่ง
อนันต์ ตัวกู-ของกู นี้ กันอยู่ด้วยกันทั้งนั้น. ฉะนั้น จึงมี
ความรู้สึกเป็นตัวตน ที่จะดิ้นปรี่ออกมา; หรือปรี่แล้วดิ้น
ออกมา ในรูปแบบของอาสวะ, เป็นกิเลสอาสวะ ตามความ
หมายแห่งตัวตนหรือของตน, แล้วก็ดิ้นหนี ที่จะออกมาในรูป
แบบของโลกะ โทสะ โมหะ อีกนั่นเอง.

สรุปความว่า เราสะสมความรู้สึก ที่จะเกิดเป็น ตัวกู-
ของกู ไว้มากมาย ยิ่งกว่าสิ่งใดในชั้นธรรณาน. เอ้า, ทีนี้
จะทำอย่างไร?

การปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ก็เพื่อจะละสิ่ง^{นี้}เสีย
เมื่อกล่าวโดยทางภายนอก ก็คือ จะให้ละ ความยึดถือว่า
ตัวตน - ของตน ^{นี้}เสีย จะได้ไม่เกิดโลภะ โทสะ โมหะ. แต่
ที่^{นี้} ส่วนละภายนอก^{นี้}มันละไม่ได้; เพราะเป็นส่วนลึกในกัน
สันดาน^{นี้}มันมีอยู่ คืออนุสัยอัน^{ที่}ว่า^{นี้} ฉะนั้นเราต้องทำลาย
ยุ่ง^{ข้าง} ^{นี้}เสีย.

ท่านคิดดูเถอะว่า มันจะยากง่ายก็มากน้อย? เพราะ
ตั้งแต่เกิดมา พอเกิดมา พอรู้ความ พอรู้จักเอ็ดร้อย สว่างม
ยึดมั่นถือมั่น มันก็สร้างยุ่ง^{ข้าง} แห่งอหังการมมังการมานา-
นุสัยแล้ว.

สมมติว่า ^{นี้}เดี๋ยวนี้มีอายุ ๕๐ ปี มันสร้างเต็มลงไปๆ
ไม่รู้ว่า^{ที่}มัน ^{ที่}ก็แสนคร้งแล้ว, แล้วจะให้มาละกันเดี๋ยว^{นี้}
จะละได้อย่างไร? ถ้าท้อใจยอมแพ้ ก็เลิกกัน มันก็ไม่ต้องพูด
กัน. ถ้าไม่ยอมแพ้ ถือว่าเป็นพุทธบริษัททั้ง^{ที่} ก็ไม่ยอมแพ้
ในเรื่อง^{นี้} ก็ตั้งใจที่จะละมันเสีย ก็พยายามเป็นอยู่ ชนิด^{ที่}จะ
ไม่เกิดความรู้^{สึก}ว่า ตัวกู-ของกู; มันเป็นเรื่องการย้อนกลับ
หรือตีกลับ.

ถ้าเรา ไม่เกิดความรู้^{สึก}ว่า ตัวกู-ของกู คร้งหนึ่ง;
ยุ่ง^{ข้าง} ^{นี้}มันก็ถูกตัดดวงออก^{ที่}หงเสยส่วน^{หนึ่ง}; เหมือนกับว่า
เราสะสมไว้มาก ๒๐ เกวียนอย่าง^{นี้} ถ้าเราบังคับได้ ไม่เกิด
ตัวกู-ของกู คร้งหนึ่ง ก็เหมือนตัดออก^{ที่}หงเสยถึง^{หนึ่ง}. ทำ

บ่อยๆเข้า มันก็เหมือนถูกตักออกไปเสีย ทีละถังๆ จนหมดเกวียนหนึ่ง จนหมด ๒ เกวียน ๓ เกวียน มันก็หมดได้.

ฉะนั้น ขอให้หิริโอตตปปะ - ละอายแก่ความเป็นพุทธบริษัท ว่าเป็นพุทธบริษัท ทำไม่จึงเป็นอย่างนี้ มันไม่สมควรแก่ความเป็นพุทธบริษัทเลย. พอละอายอย่างนี้ ก็จะเกิดสติสัมปชัญญะขึ้นมา, ระวังไม่ให้เกิด ตัวกู-ของกู; มันก็ไม่เพิ่มความเคยชิน แห่งความรูสึกอนันน.

ท่านจึงสอน ให้ปฏิบัติ เพื่อจะให้ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ทำลายอวิชชานุสัย เหมือนอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยแยกเป็น ๓ อย่าง : ว่าเมื่อใดเกิดความโลภขึ้นมา ก็เพิ่มราคานุสัย, เมื่อใดเกิดความโกรธขึ้นมา ก็เพิ่มปฏิฆานุสัย, เมื่อใดเกิดโมหะความโง่ขึ้นมา ก็เพิ่มอวิชชานุสัยหนึ่งๆ. ที่นี้ไม่โลก มีสติควบคุมไว้ได้, ไม่โลกในกรณีที่มีนัยให้โลก; อย่างนี้มันลด หรือมันดวงออก มันตักทิ้งออกไป ซึ่งอนุสัยที่เคยสะสมไว้. ไม่โลก ไม่กำหนด ได้ที่หนึ่ง ก็ตัดราคานุสัยให้ลดจำนวนลงไปได้หน่วยหนึ่ง. ไม่โกรธที่หนึ่ง ก็ลดปฏิฆานุสัย ในสันดานลง ไปหน่วยหนึ่ง. ไม่โมหะ ไม่โง่ ที่หนึ่ง ก็ลดอวิชชานุสัยไปได้หน่วยหนึ่ง.

ให้ทำการลดอนุสัยทั้ง ๓ อย่างนี้อยู่เป็นประจำ อย่าให้มันเกิดได้, แล้วก็จะเป็นการทำลายอหังการมมังการมานานุสัยโดยตรง; เพราะอนุสัยที่จะทำความรูสึกเป็น ตัวกู-ของกู

นี้ มันก็มีความเคยชินมาจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เหมือนกัน; ฉะนั้นตัดทอนลงไป ทางความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรู้สึกเป็นตัวกู-ของกู มันก็ถูกตัดทอนด้วยเหมือนกัน.

เมื่อประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างนี้ พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า ผู้นั้นจะกระทำที่สุดแห่งความทุกข์ ได้ในทิวฐธรรม คือจะหมดกิเลสหมดทุกข์ได้ ในทันตาเห็น ด้วยตนเอง. ก็เรียกว่า ทิวฐธรรม : ให้มستی ไม่ให้เพิ่มราคานุสัย, ไม่ให้เพิ่มปฏิฆานุสัย, ไม่ให้เพิ่มอวิชชานุสัย แล้วหังการมมังการมานานุสัยก็จะสลายลงๆ, แล้วผู้นั้นก็จะทำที่สุดแห่งความทุกข์ได้ ในทิวฐธรรม คือในเวลาที่ดินนี้จะทันเห็น; ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว ให้ผู้นั้นเห็นซึ่งเป็นไปไม่ได้ ไม่มีใครเห็นของใครได้. ถ้าตนตายแล้ว ตนก็ไม่อาจจะเห็นได้; ฉะนั้นมันต้องเห็นกันในชีวิตนี้ เรียกว่าในทิวฐธรรม.

ผู้ที่เห็น ที่สุดแห่งความทุกข์ของตน ในทิวฐธรรม ก็ถึงทำลายหังการมมังการมานานุสัย กล่าวคือทำลายความเคยชิน ที่ทำให้เกิดความรู้สึก ว่าตัวกู ว่าของกูนั้น อยู่เป็นประจำทุกกรณี. คำว่า "ทุกกรณี" หมายความว่า ทุกเรื่องทุกราว ที่มันจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็น ตัวกู-ของกู.

นี่แหละท่านดูให้ดีๆ เรื่องตัวตนนั้นมันสำคัญก็มาก น้อย มันเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องเล่นหรือเรื่อง

จริง, เราจะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ตัวตน ตัวเรา หรือของเรา
นั้นแหละให้ดีๆ. หักเป็นคนปากออย่างใจอย่าง อย่างพระพุทธรเจ้า
กันเสียที่ เหมือนที่พระพุทธรเจ้าท่านตรัสว่า เมื่อฉันพบกับประชาชน
ตามโลกียะวัหาร ตามโลกียะสมมติ ตามโลกียะบัญญัติ ตามโลกียะสมัญญา
ตามโลกียะนิรตติ; แต่ใจของฉัน ไม่ได้ยึดถือความหมายนั้น. นี่ต้อง
เรียกว่า ท่าน ตรัสอย่างหนึ่ง แต่ในใจนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง.

นี่เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธรเจ้า เราก็ควรจะทำให้
คือว่า แม้ปากนี้พูดอยู่โดยภาษาคน ว่า มีตัว มีตน ของกู ของ
ฉัน อะไรก็ตาม; แต่ในความรู้สึกภายในนั้น ควบคุมไว้ให้
ได้ด้วยสติ ว่ามันไม่มีความรู้สึกมันหมาย เป็นตัวเป็นตน
เป็นของตน อย่างนั้นเลย, ควบคุมความรู้สึกว่า ตัวกู-ของกู
ไว้ให้ได้ตลอดเวลา. อย่ามีความรู้สึกหมายมัน เป็นตัวเรา
เป็นของเรา ที่เป็นเหตุให้เกิดโลก โกรธ หลง ออกมาแล้ว
เป็นความทุกข์หนัก ทนทรมาณ.

เมื่อจะต้องพูดว่า ตัวฉัน ก็พูดไป ว่า ฉันต้องการนั้น
ต้องการนี้, ไปที่ตลาด ฉันขอซื้อปลาสด ๒ ตัว อย่างนี้ ในใจอย่า
ได้รู้สึกว่ามีตัวฉัน แล้วอย่ารู้สึกว่ามีชื่อเอามาเป็นของฉัน ด้วยสิทธิ
เพราะเงินของฉัน. นี่ทำอย่างนี้ เรียกโดยภาษาของชาวคริสต์
เดียนว่า "ชื่อของที่ตลาดแล้วไม่ได้เอาอะไรมา".

ที่ได้ยกตัวอย่างเช่นนี้ ก็เพราะว่าทุกคนก็ไปซื้อของ
ที่ตลาดอยู่เสมอ; ระวังให้ดี ว่ามันจะเป็นหนทางให้เกิด และ

เพิ่มความรู้สึกประเภท ตัวกู-ของกู, ทำในใจให้เป็นการปฏิบัติ
ธรรมขั้นสูงสุดได้ แม้ในขณะที่ไปจ่ายซื้อของที่ตลาด. เพราะ
ทุกคนก็ไปซื้อของที่ตลาด, จ่ายตลาดของสด หรือตลาดอะไร
ก็ตาม มีอยู่เป็นประจำ.

ขอให้เป็นการฝึกหัดปฏิบัติ ในการที่จะทำลาย ตัวกู-
ของกู เสียให้ได้; แม้ในขณะที่กำลังจ่ายตลาดอยู่อย่างนั้น
ก็พูดปากอย่างใจอย่าง : ฉนั้นอย่างนั้น ฉนั้นอย่างนั้น; แต่ในใจ
ไม่มี ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งของที่ซื้อได้มา ก็เรียกว่าไม่ได้
เอาของที่ซื้อแล้วมา. แม้ว่ามือหิ้วมากิน มาใช้ที่บ้านที่เรือน
ก็ไม่มีความรู้สึกอยู่ตลอดเวลา ว่าตัวฉัน ว่าของฉัน, ว่าฉันซื้อ
มา ว่าฉนั้นอย่างนั้นฉนั้นอย่างนั้น.

นึกตัวอย่างในเรื่องไปซื้อของ ในเรื่องอื่นๆก็
เหมือนกัน จะทำอะไรก็ทำ; แต่ในใจอย่าเป็นเรื่อง ของตัวกู
หรือ ของของกู. ให้รู้สึกอยู่ว่า มันเป็นเรื่องที่เป็นไปตาม
กระแส แห่งเหตุปัจจัยของนามและรูป ตามกฎเกณฑ์ของ
ปฏิจจนสมุปบาท หรือที่บัญญัติว่า มันเป็นอย่างนั้น.

นี่ทำอย่างนั้น จะเป็นผู้นิวบัสสนาอยู่ตลอดเวลา; แม้
อยู่ที่บ้านที่เรือน ง่วนอยู่ด้วยการงาน, แม้ไม่มานั่งหลับตาอยู่
ตามโคนไม้ มันก็มีนิวบัสสนาอยู่ตลอดเวลา ด้วยอำนาจของสติ
สัมปชัญญะ คอยควบคุมความรู้สึกไว้ให้ได้, อย่าให้เกิดความ
รู้สึกมันหมาย เป็น ตัวกู และ ของกู. ฉะนั้นใครจะทำนา

ก็ทำไป, ใครจะค้าขายก็ทำไป, ใครจะทำอะไรก็ทำไป; ทุกคนต้องควบคุมความรูสึกว่า ตัวกู-ของกู ไว้ให้ได้, แล้วก็พูดปากอย่างใจอย่าง อย่างกับพระพุทธเจ้า.

เมื่อ ปากพูดภาษาคน ใจก็ยังอยู่กับความจริงของพระธรรม. ต่อเมื่อพูดกันกับผู้ที่ธรรมะด้วยกัน ก็พูดภาษาธรรมะคือไม่มีตัวตนได้; แต่เมื่อไปพูดกับคนทั่วไป ที่เป็นคนธรรมดาสามัญ ก็ต้องพูดภาษาคน คือมีตัวมีตน, ไม่อย่างนั้นเขาก็ฟังไม่ถูก. เราต้องพูดกับคนด้วยภาษาคน ที่เขาฟังถูก แต่ในจิตใจอย่าได้ยึดมั่นถือมั่นเลย.

ห้ขอปฏิบัติ ที่จะต้องปฏิบัติไป ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา ที่ได้ตรัสไว้ด้วยเรื่องอนัตตาว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา, ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันใครๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวเรา-ของเรา.

เอาตมาจึงนำมาพูดในวันนี้ โดยหัวข้อว่า ตัวตนนั้นคืออะไร. ถ้าท่านทั้งหลายรู้จักว่า ตัวตนคืออะไร, จะต้องพูดจาเกี่ยวกับมันอย่างไร, จะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับมันอย่างไร, ก็จะได้รับประโยชน์ ในการปฏิบัติพระพุทธศาสนาได้ โดยง่ายดาย.

สรุปว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับ ตัวตน นี้ ก็คือมีอัตตามีตัวตน แต่สำหรับพูดจาในภาษาคน; ตามแบบของ โลกสมัญญา คือแบบที่ชาวบ้านเขารับรู้กันทั่วไป, โลกวัชร คือคำ

ไว้ใช้สำหรับพูดในโลก, *โลกบัญญัติ* ตามที่ในโลกเขาบัญญัติ ความหมายแห่งคำนั้น ๆ อย่างไร, *โลกนิรุตติ* แล้วแต่ว่าเขาใช้ คำนั้น ในความหมายว่าอย่างไร. เราก็อยู่ได้ในโลกนี้ เรียก ว่ามีอัตราไปได้ตามแบบวิธีของโลกสมมติ, ตามที่โลกสมมติ; แล้วก็ม้อัตตาไปตามแบบที่โลกสมมติ อย่างมีอัตราจริง.

ดังนั้น เราไม่ต้องยกเลิกระบบคำสั่งสอน ที่ว่า มี อัตรา ต้องทำดี ตายแล้วเกิดดี กรรมดีเป็นของตน มีกรรมเป็น ของแห่งตน, คำสอนเหล่านี้ไม่ต้องยกเลิก เพราะว่ามันเป็น การกล่าวอย่างภาษาคน หรือโดยโลกสมมติ; เราได้ฟัง อย่างนี้ แต่เราก็ถือเอาความหมายที่ลึกกว่านั้น คือว่าไม่ได้มี ตัวตน แต่มีกระแสแห่งการปรุงแต่ง ตามปัจจัยของนามและ รูป ที่เคลื่อนไหวไปอย่างไร มันก็ต้องได้รับผลแห่งการเคลื่อนไหว ไปตามสมควรแก่การเคลื่อนไหว. นี้เราเรียกภาษาคน ว่า เราทำกรรมใดไว้ เราจะได้รับผลแห่งกรรมนั้น หรือว่าเรา มีกรรมเป็นของแห่งตน.

เราอย่าไปยกเลิก คำสอนทางศีลธรรม ที่สอนไว้ใน ภาษาคน ว่ามีตัวมีตน นั้นไม่ต้องยกเลิก, แล้วเราก็ถือได้ตาม หลักที่ว่า *ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน* คือเราก็มิตัวตน ชนิดที่จะทำที่พึ่งแก่ ตัวตน. ตัวตนนั้นมันยังโง่ มันยังยึดถือ ก็ใช้ความยึดถือนั้นแหละ ขวนขวายกระทำ ๆ ๆ จนให้มีธรรมะ ที่รู้ว่ามันไม่มี ตัวตน, ให้ตัวตนช่วยตัวตน, ให้ตัวตนช่วยทำลายกิเลสของ

ตัวตน; แล้วก็จะได้ธรรมะมา จะสมมตเรียกว่าตัวตนอีกก็ได้; แต่ไม่จำเป็น ให้มันหมดตัวตนกันเสียดีกว่า.

แต่บางคนยังรักที่จะมีตัวตน เขาก็จะเรียกว่าตัวตน ก็ตามใจเขา; เขาละตัวตนที่เลวเสีย มีตัวตนที่ดีกว่า จนมีตัวตนที่ดีที่สุด เขาก็พูดปากอย่างใจอย่าง ไปตามเดิม. พูดว่ามีตัวตนที่ดีที่สุด; แต่ใจมิได้ยึดถือสิ่งนั้น โดยความเป็นตัวตน มันก็ได้เหมือนกัน.

จะนั้นสรุปความว่า ตัว อัตตา นี้เป็นตัวตน ที่เป็นสัตว์ตลปแสดงชนิดหนึ่ง - ซึ่งเราจะต้องมีไว้อย่างมิใช่ตัวตน. ตัวตนนั้นเป็นสัตว์ตลกอลวง, สัตว์ที่ตลปแสดงชนิดหนึ่ง ซึ่งเราจะต้องเลี้ยงมันไว้ ในลักษณะที่มีใช่ตัวตน. เราจะเรียกมันว่าตัวตน แต่ใจของเราก็ไม่ยึดถือว่าเป็นตัวตน เราเลี้ยงสัตว์ตลกอลวงตัวนี้ไว้ ในฐานะที่มีใช่เป็นตัวตน.

นี่คนที่ยังละตัวตนไม่ได้ ก็ควรจะรู้สึกอย่างนี้ไว้, แล้วคงจะช่วยได้มากทีเดียว ว่าอัตตานั้นเป็นสัตว์ตลกอลวงตัวหนึ่ง ซึ่งเรายังเลี้ยงมันไว้ อย่างที่มีใช่เป็นตัวตน; พูดอย่างมีตัวตน แต่จิตก็มีได้ยึดถือโดยความเป็นตัวตน มันก็จะลำบากบ้าง, แล้วมันก็น่ากลัว หรือน่าอันตรายอยู่เหมือนกัน ที่จะพลอยเล่นตลกเหมือนกับสัตว์ตัวนั้นไปด้วย คือมีปากอย่างพูดอย่าง ใจอย่าง, อย่างที่ระวังไว้ดีที่สุด ไม่ให้ผิดพลาดได้.

สรุปอีกทีหนึ่งว่า วันนี้จะพูดว่า ตัวตนนั้นคืออะไร?
แล้วก็จะตอบว่า ตัวตนนั้นคือสัตว์ตลกชนิดหนึ่ง ที่เราจะต้อง
มีมันไว้ อย่างมีใจเป็นตัวเป็นตน.

เห็นว่าสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียง
เท่านี้ เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ทั้งหลาย สวดสาธยายบทพระธรรม ที่จะ
เป็นเครื่องกำจัดความรู้สึกว่าตัวคน ได้ตามสมควรแก่สติปัญญาของคน
นั้นๆ ค่อยไป.

จิตลู่ถึง พุทฺธ-ธรรม-สงฆ์ อย่างแรงกล้า
นั้นชิมซาบ สุกฺฤตฺตา สว่างไสว
ในสุกฺฤตฺตา มีกรุณา เต็มสุดใจ
แต่ผู้ให้ และผู้รับ กลับไม่มี

กรุณา ที่เป็นตัว สุกฺฤตฺตา
คือมหา อุเบกขา วิสุทฺธิศรี
ใครเห็นชัด เหลือจะจัด ว่าชั่วหรือดี
เขาเห็นพุทฺธ-มณฑลที่ ในกายตน.

ดั่งนั้นจัด ให้มหา อุเบกขา
นำวิญญาณ์ สู่วิมุตติ วิสุทฺธิผล
ดวงประทีป แห่งปัญญา ถ้าเต็มพล
ย่อมเต็มล้น ด้วยมหา กรุณา.

พ. วิมลทิน

รายชื่อหนังสือ
ชุดหมูน้อย

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	พระพุทธรูปคาคกลอน	๓
๒.	การศึกษาคืออะไร?	๑
๓.	การงานคืออะไร?	๑
๔.	ทรัพย์สินสมบัติคืออะไร?	๑
๕.	สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตสำหรับมนุษย์	๑
๖.	ปัญหาที่เกิดจากการศึกษาไม่สมบูรณ์แบบ	๑
๗.	ปวราณา และธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา	๑
๘.	ชาติในปฏิกิจสมบูรณ์	๑
๙.	ทางออกที่ ๓ แห่งยุคปัจจุบัน	๑
๑๐.	การบวชคืออะไร?	๑
๑๑.	ศาสนาคืออะไร?	๑
๑๒.	ตัวตนคืออะไร?	๑

พิมพ์ที่ หจก. การพิมพ์พระนคร ๙๒-๙๖ ถนนบูรณะศาสตร์ (แยกถนนบุญศรี) กรุงเทพฯ ๒
นางอารี จ้อยทรัพย์เยี่ยม ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๔ โทร. ๒๒๑๒๓๗

ตัวตนคืออะไร ?

ต้องศึกษาให้เข้าใจ ปัญหาว่า มีตัวตน กับ ไม่มีตัวตน.

คนทั่วไปรู้สึกว่ามีตัวตน แต่หลักธรรมะว่า ไม่มีตัวตน.

บางพวกเอาจิตเป็นตน บางพวกเราร่างกายเป็นตน.

พระพุทธเจ้าทรงยอมรับใช้ด้วยคำตามโลกสมมติว่าเป็นตัวตน.

แต่จิตใจมิได้ยึดถือความหมายเป็นตัวตนด้วยอุปาทาน.

ตัวตนมีขึ้นเพราะตัณหา มานะ ทิฏฐิ, ทำให้ยึดมั่นถือมั่น.

ตัวตนเป็นเพียงความคิดรู้สึกยึดถือ, ทำให้เป็นทุกข์.

สมถพรหมณ์บางพวกถือเอาขันธ ๕ เป็นตัวตน.

นอกพุทธศาสนายังยึดถือวิญญาณขันธเป็นเจตภูติ, เป็นตัวตนยิ่งขึ้น.

บางพวกยึดเอาอายตนะ เป็นตัวตน, ล้วนแต่ตามความรู้สึก.

พระอรหันต์รู้จักความไม่มีตัวตน แต่ยอมใช้ตามภาษาคน.

จึงควรจะรู้จักความหมายของภาษาคนกับภาษารวม.

พระพุทธเจ้าตรัสภาษาคนแก่คนธรรมดา;

แต่ตรัสภาษารวม จะไม่มีคนมีแต่กระแเสือกปีบัจจตา.

การสอนอย่างภาษาคน, ภาษารวม ขึ้นอยู่กับภูมิรู้ของผู้ฟัง.

พระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งภาษาคนภาษารวม ตามความจำเป็น.

คนธรรมดายังมีตัวตน จำต้องสอนให้ทำตัวตนให้ตก่อน.

เพื่อความพ้นทุกข์ ต้องฝึกรู้จักธรรมชาติของทุกสิ่งทุกอย่าง.

ฝึกให้รู้จักความเคยชินต่อความมีตัวกู - ของกู.

ควบคุมความรู้สึกแห่งตัวกู - ของกูไว้ให้ได้.

การสอนทางศีลธรรม ถือนลกมีตัวตนไปก่อน แล้วศึกษาปฏิบัติต่อไป

จนรู้จักความไม่มีตัวตน.